Thomas Mann

NAPLÓ

Részletek

Schweitzer Pál fordítása

Zürich, Hotel Dolder, 1950. július 3., hétfő
Tegnap délelőtt másfél órai diktálás Else Lindnek. Délben K.-nál, akit viszketegség kínoz. Könyvajándék Richard Schweizertől: A VATIKÁN, szerzője J. Bernhardt. További dolgokat intéztem el. AZ ÉN KOROM kézirata ajánlott küldeményként a lübecki kiállításra. Estefelé a kertben voltam. A kis Tegern-tavi fiú mindig sugárzó arccal üdvözöl, és ilyesmiket is mond: „Gyönyörű este!" Milyen szépek a szeme és a fogai! Milyen bájos a hangja. Nem tudom, vonzana-e a teste. Jut itt valami a szívnek is, amire tavaly nem került sor. – Dr. Bollack jött, és megajándékozott Dosztojevszkijnek a Langen Verlag kiadásában megjelent KAMASZ-ával, Holm fordítása. Itt hagyta számos könyvem első kiadását, hogy dedikáljam. Diszkrét-indiszkrét módon érdeklődött Erika felől: szívesen „inyekciózza"-e magát. – Az alkalmat erre egy beszélgetése adta Erikával, aki morfiumszármazékok alkalmi és óvatos élvezetével epefájdalmait ellensúlyozza. Erika, legalábbis szubjektíve, meg van győződve róla, hogy tökéletesen uralkodni tud magán. A Santa Monica-i dr. Mann megnyugtatta: „Erika, you need it." Fölajánlotta, hogy fölír néhány ampullát. – Ebéd után levelet írtam Fridónak arról a csinos kis levélről, amit ő írt K.-nak, valamint a születésnapomra küldött meséjéről. – A müncheni Desch Verlag előzékeny válasza Lesser könyvének ügyében. – A VATIKÁN-t olvasgattam. A hőség miatt csak éjjel egy óra felé feküdtem le.

Újra derült, meleg nap, noha tegnap este villámlott. A reggelinél telefonbeszélgetés K.-val. – Erika híradása Emil Ludwig özvegyének ínséges helyzetéről. Sic transit – a könyvek egy centet sem hoznak, hiába volt a világhír. – Úgy van, hogy K. nyolc nap múlva jöhet ide. – Beleolvastam Anna Seghers regényébe: A HOLTAK NEM VÉNÜLNEK. Alaposan ismeri a népet és korunk hétköznapi életét, amely zsargonszerűen színesíti az egyébként rossz stílust. Lekicsinylés nélkül állapítom meg, hogy híjával van minden artisztikumnak és a nyelvhasználat örömének. Komikum és paródia szintén hiányzik. De távol legyen tőlem a lebecsülés. Ez valóban „szocialista realizmus" és nagyszabású meseszövés. Ám én mennyivel inkább a „burzsoá" és „formalista" oldalon állok, mennyivel inkább tartozom Joyce-hoz, Prousthoz! Sőt Huxleyhoz. Ugyanakkor üresnek érzem a játékosságot, a szellemességet és az iróniát, a népélettel kapcsolatos tudatlanságomat pedig szégyellem. Végül is életművem csak némi kulturális izgalommal fűszerezett pótlék. Mégis mekkora hírnevet és mennyi hálás szeretetmegnyilvánulást is tudtam szerezni és kiváltani vele! – A kézirattal foglalkoztam. Apróbb javítások az utolsó fejezeten. – Délben K.-nál. Ebéd után a hallban Mr. Mampell Amerikából. Az *ebédnél* beszélgetés a Tegern-tavi Franzcal, aki kisegítőként szolgált föl. A szülei ott élnek, és „egy vendéglátó üzemet" tartanak fönn, amelyet később majd ő fog átvenni. Nagyon büszke rá, hogy ismerte Ganghofert, Thomát és Slezakot. Megkérdeztem a családnevét, Westermaier vagy valami ehhez hasonló, ha jól értettem, aztán a

keresztnevét is, és ez a fő. Milyen kedves arc és kellemes hang! „Nos, magának ott biztos a jövője!" Nagyon is természetes lenne, ha tegezném. – Ék alakú párna az ágyamba: jelentős javulás. Fél hatkor Erikával autón a baden–berni országúton Salisékhoz a *Brunegg várba*. Zivatar lógott a levegőben, de nem tört ki. Lindtbergék, Roederék és még néhányan voltak a társaságban. Vermutot ittunk a kertben. Ízetlen vacsora a lovagteremben. Vállízületi fájdalmak gyötörték a házigazdát, odaültem mellé. A beszélgetés közben helyrejött az ízülete. Lindtberggel az orosz monstre filmről, a BERLIN ELESTÉ-ről meséltettem magamnak. Magas színvonalú technika és kitűnő színészi játék gyermeteg primitívségekkel párosul. – Amikor 11-kor hazatértünk, Feist várt minket. Nagyon fáradtan mentem a szobámba, és olvastam még dagályos hangvételű híradásokat a koreai helyzetről meg a hangulatról Londonban stb.

Richard Schweizer (1900–1965) forgatókönyvíró és a Zürichi Színház felügyelőbizottságának elnöke. T. M. az 1930-as évek végétől állt vele baráti viszonyban. – AZ ÉN KOROM (MEINE ZEIT): ezen a címen tartott előadást az író a chicagói egyetemen 1950. április végén. Magyarul csak részletek jelentek meg belőle napilapokban. – A lübecki városi könyvtár kiállítást rendezett az író 75. születésnapja alkalmából. – Dr. Bollack: valószínűleg dr. Siegmund Pollag zürichi belgyógyászról van szó. – Dr. Mann: amerikai orvos, csupán névrokona az írónak. – Frido(lin) Mann: az író 1940-ben született első és kedvenc unokája, a DOKTOR FAUSTUS Nepomuk Schneideweinjének (Echójának) modellje. – Jonas Lesser (1896–1968) osztrák író és irodalomtörténész, THOMAS MANN IN DER EPOCHE SEINER VOLLENDUNG című könyve 1952-ben jelent meg az említett kiadónál. – Jean Rodolphe von Salis (*1901) svájci történész, a zürichi Szövetségi Technikai Főiskola tanára. – Hans Feist (1887–1952) orvos és irodalmár, az író családjának régi barátja.

[...]

Zürich, Hotel Dolder, 1950. július 6., csütörtök

Éjjel sokat esett. Hűvös reggel. Fél nyolckor kezdtem a napot. Fürödtem. Élveztem a tejeskávét vajas és mézes kiflivel. Alig látom a kis Westermaiert. Telefonbeszélgetés K.-val; ma plasztikai műtétet végeznek rajta. – A legkülönfélébb levelek. Dolgoztam valamelyest a fejezeten. Korrodi meleg hangú levele és Rychner kis eposza. Levél Mrs. Lowe-tól K. dolgában. Délben az utóbbinál voltam. Ötkor autón *Burgba* (Aargau) Baslerékhoz. Igazán kellemes kirándulás. Ízléses kis ház, az asszony tervezte, egy magaslaton áll, gyönyörű kilátás körös-körül. Kedves, szívélyes, helyes fölfogású és hűséges emberek, megbízhatók tetőtől talpig. Rossz volt a gyomrom, szenet és vermutot vettem magamhoz náluk. Vacsora egy gazdag szivargyáros szép fekvésű, várbeli lakásán. Egyszerű körülmények között élő milliomosok. Kellemes társalgás. Sok szó esett Hermann Hesséről, Heinrichről és a németek ostobaságáról. A házigazda biztos ösztönnel utasítja el Ernst Jüngert és Ernst Wiechertet is. Útközben megtekintettük a XII. századból való nemesi vízi várat, grandiózus. Sima, ötnegyed órás hazaút. Éjfélkor ágyba.

Eduard Korrodi (1885–1955) svájci publicista és irodalomkritikus, a *Neue Zürcher Zeitung* tárcarovatának vezetője. – Max Rychner (1897–1965) svájci költő és irodalomkritikus. – Helen T. Lowe-Porter (1877–1963) amerikai fordító, 1924 és 1951 között T. M. csaknem valamennyi fontos műve az ő fordításában jelent meg angolul. – Otto Basler (1902–1984) svájci tanár és esszéista, az 1930-as évek elejétől baráti kapcsolatban állt az íróval. – Heinrich Mann (1871–1950) T. M. bátyja.

Zürich, Hotel Dolder, 1950. július 7., péntek
Tegnap óta zajos útépítő gép dolgozik a ház előtt. Gyötrelmes. Fél kilenckor keltem. Telefonbeszélgetés K.-val. Tudósított, hogy mi volt tegnap. A műtét folytán még némi fájdalmat érez a mellében. Borús idő. – Fáradt vagyok a tegnapiak miatt. Különféle levelezési ügyeket kellett intéznem. Nem jutottam hozzá, hogy a kézirattal foglalkozzam. Délben K.-nál. Megérkezett Therese Giehse, délután K.-nál volt (túl hosszan). Amikor *Traugott professzorhoz* indultunk, röviden beszélgettem Westermayerrel, akit régen nem láttam már. Nagyon kedves a hangja. Úgy érezte, közölnie kell, hogy „Zuckmayer itt van". Még egy darabig Svájcban akar maradni a fiú. Egy genfi szállodában, „a konyhában" szeretne állást kapni, hogy franciául tanuljon. Míg én a fiú arcát néztem, Erika a kabátujjamat rángatta, és dühösen szidott. Valóban nem lehetett volna tovább nyújtani a beszélgetést a hallban, de nem törődtem a pillantásokkal, amelyek búcsúzásom szívélyességét figyelték. Pontosan látja a fiú, hogy vonzódom hozzá. Egyébként megjegyeztem Erikának, hogy ez nem sokban különbözik attól a jó érzéstől, amit egy szép kutya látványa nyújt. Sokkal több szexualitás sincs benne. Ezt azonban nem egészen hitte el. – Traugottnál, férjezett lányánál és Amerikában nevelkedett unokaöccsénél voltunk. Elvittem a professzornak egy hálás dedikációval ellátott példányt a DOKTOR FAUSTUS-ból. A társalgás nem volt unalmasabb az ilyenkor szokásosnál. Tőlük Zollikonba mentünk *Moserékhez* vacsorára. A gyerekekről és az unokákról beszélgettünk. Amerika nagyságáért és erejéért lelkesedett az öregúr. Ráhagytam. Képek a lurkókról fejlődésük különböző szakaszából. Idejében távoztunk.

Therese Giehse (1898–1975) német színésznő, Erika Mann barátnője. 1933-ban Svájcba emigrált, a háború után visszatért Münchenbe. – Marcel Traugott (1882–1961) német nőgyógyász, 1933-ban Svájcba emigrált. Ő végezte Katia Mann műtétjét. – Moserék: az író legfiatalabb gyermeke, Michael feleségének szülei. – A gyermekek és az unokák: Michael és Gret, valamint két fiuk: Fridolin és Antonio Mann.

Zürich, Hotel Dolder, 1950. július 8., szombat
A fiú iránt táplált érzelmeimről gondolkodom, valóban sok szeretet van bennük. Nem mennek túl messzire a vágyakozás terén. Hozzájárul a dolog varázsához, hogy ezreket tenne boldoggá és büszkévé egy rövid beszélgetés velem – erről lehet valami sejtése neki is. Aztán meg fölcsendül: *„Legjava bölcs szive csügg legjava életen."* Gyakorta idézem! – Éjszaka azt álmodtam, hogy Frido voltaképp kislány, ami igen kellemetlenül érintett. – – Derült, nem túl meleg idő. Néhány postai úton elintéznivaló (A VARÁZSHEGY Bécsbe küldendő korrektúrája) után valamelyest tovább írtam az új fejezetet. Délben K.-nál, jól halad a gyógyulása, de még jócskán kíméletre szorul. – A postával megérkezett Harold Nicolsonnak születésnapomkor a BBC harmadik programjában elhangzott, nagyon szívélyes és meleg hangú beszéde, Adorno levele és Walter Benjaminról írt cikke. Egy J. Kunz nevű egyetemi magántanár Frankfurtban „háromórás, egész szemeszterre terjedő előadást" tartott rólam, amelynek nagy sikere volt. – Ezt minden levelemben meg kellene említenem, ahogyan Nietzsche tette az „éles elméjű dán dr. Brandes" előadásaival. – Még most is érkeznek Pacific Palisadesből továbbított születésnapi jókívánságok. Hermann Kesten kedves levele. Köszönőleveleket írtam. – Igen mélyek a fiúval kapcsolatos érzelmeim. Folyvást rá gondolok, és megkísérlem, hogy találkozzunk, ami könnyen megütközést kelthet. Nagyon szép a szeme, a hangja egye-

nesen behízelgő, és bár a vágyam nem terjed messzire, az örömöm, a gyöngédségem és a szerelmem tele van lelkesedéssel, és kitölti az egész napomat. Örömmel tennék a kedvére valamit, hozzásegíteném a genfi álláshoz vagy ilyesmi. Biztosan rég észrevette, mennyire tetszik nekem – amit természetesen óhajtok is. Nem gondoltam volna, hogy ez az utazás ezt is meghozza. Az előző során semmi sem jutott „a szívnek". Kísértést éreztem, hogy teát igyam a teraszon, de lemondtam róla, és az erdőben jártam szép utakon, anélkül hogy a távozásnál és a visszatéréskor láttam volna a fiút. Erika közben K.-nál volt. Tréfálkozva beszéltem mindkettőjüknek a fiúról és az iránta érzett gyöngédségemről. – Erika Therese Giehsével jött vissza, az utóbbi velünk vacsorázott. Sok szó esett Brechtről és zavaros elméleti dogmatizmussal párosult színpadi zsenijéről. – Amerikában részleges mozgósítás, behívások, hadigazdálkodás kezdődik. Enyhén borzongok a hazatéréstől. Lippmann vezércikke a Hitler és Sztálin közti különbségről; az utóbbi főként úgy igyekszik elkerülni az előbbi hibáit, hogy a szerződéseket ördögi módon *betartja*. Fölöttébb komikus.

„*Legjava* stb.": Friedrich Hölderlin SZÓKRATÉSZ ÉS ALKIBIADÉSZ című verse második strófájának első sora. Bernáth István fordítása. – Pacific Palisades: Los Angeles egyik kertvárosa, ahol az író háza állott.

Zürich, Hotel Dolder, 1950. július 9., vasárnap

Gyönyörű, derült és hűs reggel. Gondolataim a fiú körül jártak. Nem valami magával ragadó szenvedély, mivel nem borotválkoztam meg és öltöztem föl tüstént, hogy a kertben a közelében reggelizzem. Félénkség, diszkréció vagy kényelmesség? – A szokásos kávét ittam, és Bellergalt vettem be vele. Telefonbeszélgetés K.-val, ő is a teraszon élvezte a szép reggelt. Templomi harangok. – Dolgoztam valamelyest a fejezeten, azután, hogy elintéztem egyet-mást, és hosszabb levelet írtam Rychnernek az EPYLLION-járól. – K.-nál a klinikán. Megbeszéltük átköltözésének, a szobacserének és Erika szobájának a dolgát. – Löncs Feist társaságában, aki aztán elbúcsúzott. Nicolson beszédét és Adornónak Walter Benjaminról írt tanulmányát olvastam. Hatást tett rám. – Tea a teraszon a színész Kalserrel. Szorgalmas, olvasott és törekvő. Szeptemberben Shylock szerepét fogja játszani, büszke rá, és aggódik miatta. Aligha tud megfelelni a követelményeknek. Izgatott voltam, mivel F. W.-re számítottam a teraszon. Nem volt ott. Nem éreztem jól magamat, mégis elmentem sétálni Kalserrel az erdőbe, és túlságosan kimelegedtem. – – *Nos hát, újra bekövetkezett, újra szerelem,* elragadtatás egy embertől, mélységes vágyakozás utána – huszonöt éve nem fordult elő ilyesmi, és most még egyszer meg kellett történnie velem. Este, most először, a mi asztalunknál szolgált föl a fiú. Szakszerű ügyesség, udvariasság és a mozdulatok „virtuozitása". Fölfigyeltem fogyatkozásaira, profilból nem igazán elragadó, míg az arc en face végtelenül megnyerő, és diszkrét, udvarias, a müncheni dialektus által megérintett hangja „szívet melengető"... A nyakszirt nem formás. A test erőteljes. Mintegy huszonöt éves lehet, nem ifjú, hanem fiatalember. Barna, némileg hullámos haj. Keze finomabb, mintsem gondoltam. Váltottunk néhány szót. Először felém kémlelt, észrevettem-e vajon a jelenlétét, utána azonban nem volt valami sokat a közelben. Többnyire a fekete csokornyakkendős, franciául beszélő olasz pincér szolgált föl, és csak távolabbi dolgok odahozatalát engedélyezte a fiúnak. – Utána nagy megindultságot éreztem, és örültem szobám nyugalmának. Erika még bement a városba, hogy találkozzék Therese Giehsével. Adorno okossága nyugtató hatású. Átmenetileg...

Zürich, Hotel Dolder, 1950. július 10., hétfő
Éjjel, rövid alvást követően, hatalmas merevedés, majd magömlés. Hát ez is megvolt, becsületedre válik, te balga! Némileg büszke vagyok életkorom vitalitására meg erre az egész élményre. Közönséges aktivitás, agresszió, annak kipróbálása, hogy milyen mértékben volna hajlandó ő is, nem illenék titkot parancsoló lényemhez. Különben sincs erre alkalom és lehetőség. Visszariadok *a beteljesülés lehetőségét tekintve igen kétséges valóságtól.* Tegnap Kalserrel a Svájcban hihetetlenül elterjedt homoszexualitásról és arról beszélgettem, hogy Wälterlin nagyon is kihasználja a helyzetét. Különös, hogy nem tör ki botrány. – – Szobákat néztünk meg. Úgy döntöttünk, hogy az itt töltendő néhány napra maradjon minden a régiben, mivel másképp nem volna maradéktalanul megfelelő. Erika átköltözik az alsó emeletre. – Sokféle postaküldemény. Nem igazán érdekelnek sem a kedvező, sem a visszás dolgok. Knopf félévi elszámolása igen rossz képet mutat, mindössze kilenc dollárt tesz ki. Fölfoghatatlan, és K. elől egyelőre eltitkolandó. Elhatároztam, hogy írok Knopfnak. Angell örvendetes levele a kiállítás teljes anyagának megvételére vonatkozó tervről. – – Angol nyelvű levelek Angell és mások címére. Egyebet nem dolgoztam. Délben látogatás K.-nál. Öt órakor autón ismét Hirslandenbe mentünk. Erika csomagolta össze K. holmiját, ez utóbbi először volt utcai ruhában. Könyveket és édességet ajándékoztunk az ápolónőknek, akik lejöttek velünk a kocsihoz, ahová én vezettem le K.-t. Autóút föl ide, megismerkedés a szobákkal; K. igen elégedett velük. Egy darabig nálam volt, majd lefeküdt az ékpárnákkal jól előkészített ágyába. Néhány levelet írtam. Feist ajándéka: kétnyelvű, angol–német HAMLET-kiadás. – K. korai vacsorája ágyban. Mi még kettesben vacsoráztunk Erikával. Egész nap nem láttam az izgalmi állapot okozóját. Karl Spitteler tanulmányait olvastam; operákról, Heinéről, Nietzschéről, személyes dolgairól ír. Közlésmódja helyenként Hessére emlékeztet.

Oskar Wälterlin (1895–1961) svájci színész és rendező, a Zürichi Színház igazgatója. – Alfred A. Knopf (1892–1984) T. M. amerikai kiadója. – A Yale Egyetem könyvtára az író 75. születésnapja alkalmából kiállítást rendezett műveiből és kéziratairól. Szóba került, hogy T. M. kéziratait a könyvtár megvásárolja, de ez végül nem valósult meg.

Zürich, Hotel Dolder, 1950. július 11., kedd
Nem aludtam valami jól. Irritáció a gyomorban és a fülben. Nyolckor keltem. Napsugaras reggel. Üdvözöltem K.-t a szomszéd szobában. Még nem beszéltem vele az anyagiak kedvezőtlen állásáról New Yorkban. Nincs már messze az elutazásunk Sils Mariába. Képtelen vagyok megszabadulni a rossz közérzet okozta idegességtől. – Levél Adornónak. Oprechték látogatása. Délben néhány lépésnyi séta K.-val az erdőben. Löncs hármasban. Negyed hatkor Else Lind jött, egy sor levelet diktáltam neki. Postázás. Golo érkezett meg, míg az asszonyok távol voltak, ők masszázs végett mentek Hirslandenbe. Hazatértük után Golóval voltunk együtt a szobámban. Berlinről és a Lasky-féle kongresszusról mesélt, ahol állítólag jelentős ellenállás nyilvánult meg az exkommunisták domináns szerepével szemben. Sikeres előadást tartott Heidelbergben. Münchenben tárgyalásokat folytatott a házunk dolgában – bérháznak akarják újjáépíteni –, valamint a Pringsheim-örökség ügyében. Vacsora Golóval. K. visszatértét Moët-Chandon pezsgővel ünnepeltük meg. – Mindent eltölt és beárnyékol a gyász, hogy nélkülöznöm kell izgalmi állapotom okozóját; fájdalom, szerelem, ideges vára-

kozás, óránként megújuló álmodozások, szétszórtság és szenvedés. Egy alkalommal, amikor lejöttem a lifttel, láttam futólag a rám oly nagy hatást tevő arcát. Tudomást sem vett rólam. Úgy tűnik, nem érdekli már a vonzódásom. Nem sokat törődöm a világhírrel, de milyen tökéletesen súlytalanná válik az a fiúnak egy mosolyához, szemének pillantásához, hangja lágyságához mérve! Platen is és mások is, akik között én éppen nem az utolsó vagyok, átélték ezt szégyen, fájdalom és csüggedés közepette, de mégis büszkék voltak rá. Milyen csekély energiát érzek a megvalósításhoz. Végül is adódnék lehetőség rá, hogy célratörően menjek érzelmeim útján, előidézzem a találkozásokat. Ha reggelenként rögtön fölöltöznék, és a teraszon reggeliznék, úgy könnyen megeshetnék, hogy ő szolgál ki. Az érzelmi megrázkódtatástól való félelmemen és a titok megőrzésének parancsán kívül bizonyára visszatart ettől kényelmességem is – az erős meghatottsághoz ellenérzés párosul az aktivitással és a vállalkozókészséggel szemben! – Még három nap, és nem látom többé a fiút, elfelejtem az arcát. De nem felejtem el ezt az érzelmi kalandot. Megkapja a helyét abban az arcképcsarnokban, amelyről nem számol be semmilyen „irodalomtörténet": Klaus H., valamint a már halottak, Paul, Willri és Armin tartoznak ide.

Oprechték: Emil Oprecht (1895–1952), valamint felesége, Emmy, a zürichi Europa Verlag tulajdonosaiként hathatósan segítették az antifasiszta német emigráció ügyét. – Golo Mann (*1909) történész, az író harmadik gyermeke. – A Melvin J. Lasky által szerkesztett berlini folyóirat, a *Der Monat* 1950. június végén kongresszust rendezett *„a kulturális szabadság védelmében"*, amelynek erős antikommunista jellege volt. T. M. is meghívást kapott, de ő elhárította a részvételt. – A naplóbejegyzés végén említett személyekről lásd az 1950. július 16-i följegyzések jegyzetét.

Zürich, Hotel Dolder, 1950. július 12., szerda

Altatókkal igen jól aludtam, kezdetben néhány órán át a karosszékben. Jót tesz, hogy kipihentem magam. Nyolckor keltem. Üdvözöltem K.-t. Megfürödtem. – Hűvös és borult idő. – Tegnap este Spitteler tanulmányát olvastam Nietzschéről, figyelemre méltó. – Levélírás. Pepecseltem valamelyest a kézirattal, anélkül hogy voltaképpen haladtam volna. Nagyon boldog köszönőlevél érkezett Rychnertől a versei kíséretében. A párizsi *Les Études* igen kedvező ismertetést közöl a DOKTOR FAUSTUS francia kiadásáról. Hangsúlyozza a vallásos elemeket. Idézet a szerzőnek írott levelemből. K.-val és Golóval az erdőben. Én egyedül továbbsétáltam egy darabon, míg ők padon ülve vártak rám. Löncs Golóval, Erika nélkül. Szerencsés véletlen úgy hozta, hogy a fiú nálunk szolgált föl az étkezés legnagyobb részében. Összemosolyogtunk. Megmutattam őt K.-nak: „Ő a Tegern-tavi." Összemosolygás és kacérkodás. Franzlnak szólítottam. Kértem még egy adag salátát. Kecses udvariassággal szolgált föl, láthatóan élvezte szakmailag. Megkérdeztem, milyenek a genfi kilátásai. „Még nem találtam helyet." Éppen ez után érdeklődtem. Meggyújtotta a cigarettámat. Megvártam, míg a gyufa megfelelő erővel ég behajlított kezében. Ismét erős elragadtatással néztem az arcát, hallgattam a hangját. K. nagyon kacérnak találta a szemét. Mondtam neki, a fiú rég tudja már, hogy vonzódom hozzá. Később eltűnt. Nagyon boldoggá és megindulttá tett, hogy a kapcsolat ilyen barátságosan és egyszerűen vált derültebbé. – K. délután masszázsra ment Erikával. Dedikáltam azt az óriási halom könyvet, amelyet Oprechték küldtek ide. Utána a kertben voltam. Vacsora előtt búcsú az Olaszországba induló Golótól. Amikor K.-t kísértem ki a vacsorától, találkozás Vele. „Halló" – mond-

tam elhamarkodottan, amit ő csupán egy komoly és bizalmasságtól mentes meghajlással viszonzott. Komorulat és újabb fájdalom. Bárcsak több lélekjelenlétem lett volna! Jó lett volna ma délben öt frankot adni neki az ügyes fölszolgálásért. Félek, nem adódik majd újabb alkalom, hogy örömet szerezzek neki. – Erika komoly hangú levelet írt Knopfnak. Aláírtam. – Spitteler írásait olvastam. – A drága fiúra gondolva aludtam el, ahogy őrá gondolva ébredek. *„Amikor még epekedtem."* Hetvenöt évesen is ezt teszem. Még egyszer, még egyszer! Mennyire azonos a régivel, a maga bánataival és fölujjongásaival együtt.

„Amikor még stb.": Idézet Goethe JELENBEN A MÚLT (IM GEGENWÄRTIGEN VERGANGENES) című verse második szakaszából. Vas István fordítása.

Zürich, Hotel Dolder, 1950. július 13., csütörtök

Fülbántalmak zavartak éjjel. Szép, derült reggel. K.-val beszélgettem, elmondtam neki az amerikai elszámolás dolgát. Egyáltalán nem a voltaképpeni, a Brand & Brand ügynökségen keresztül lebonyolódó, hanem a megszokott kanadai járulékos kifizetésről van szó. Teljesen fölösleges volt az ijedség és a titkolózás. K. mégis a levél elküldése mellett van, hogy Knopfot tájékoztatásra késztessük. A tulajdonképpeni elszámolás bizonyára szűkös lesz, de nem szolgál majd váratlan meglepetéssel. Néhány ezer dollárra mindenképpen számítani lehet. – – Levelet írtam Agnes Meyernek, és beszámoltam neki K. betegségéről. K.-val az erdőben. Sétáltam egy kicsit egyedül. A löncsnél olykor közelemben volt az igéző. Öt frankot ajándékoztam neki, mert „tegnap oly előzékenyen szolgált föl". Leírhatatlanul bájos volt szemének mosolya, amikor köszönetet mondott. Túl erős a nyakszirtje. K. a kedvemért kedves volt a fiúval. Úgy találta, hogy a többi pincérrel szemtelenül viselkedik. Nagyon is lehetséges, hogy az a jóravaló, fiatal svájci alkalmazott, aki nemrég dedikáltatta velem a TONIO KRÖGER-t (mert Oprechtékhez nem tudott eljönni), és ma olyan szerényen mondott ezért köszönetet, jellemesebb valaki, mint az, akinek az arcát sajnos el kell majd felejtenem. A svájciak természetesen jobbak és szelídebbek a németeknél. De hát egy német tette mindezt velem, és ő fog helyet kapni az arcképcsarnokban... Levelet írtam O. M. Fontana bécsi írónak. Aztán a kertben olvastam. Emmy Oprecht csatlakozott hozzám. Aperitif az Oprecht házaspárral, K.-val és Erikával a hallban. Vacsora ötösben a sarokasztalnál. Részben a fiú szolgált föl most is. Fáradt voltam, és nem jól éreztem magam, nyomasztott és idegessé tett a jelenléte. Komolyság. Fájdalmasan érintett, és hallgattam, amikor Erika ezt mondta a fölszolgálóról: „Ez az úr müncheni stb." Gyötrelem. Étvágytalanság. Örültem, amikor K.-ra való tekintettel Oprechték eltávoztak, és én egyedül voltam a szobámban, kiszabadulva a fiú közelségéből. Egy alkalommal szorosan mellettem állt, én meg azt mondtam neki, hogy kérem a paradicsomlevest. Nagyon udvariasan reagált. Némileg negédes gondossággal szolgál föl. Hirtelen odaszaladt, és tüzet adott, amikor cigarettára akartam gyújtani. Fáradt tekintettel néztem rá. Láttam, ahogy a maga kedvére mulatott egy kísértetiesen kicicomázott, aszott vénasszonyon a szomszéd asztalnál ülő, bizonytalan nemzetiségű társaságból. Nézte, és magában nevetett, nem tiszteletlenül. – Erika új selyem hálóköntöst vásárolt számomra, mert annak, melyet Agnes Meyer ajándékaként magammal hoztam, szétrongyolódott a háta; kiderült, hogy leszállított árú silányság. Jellemző, miket ajándékoz. – Sekonal és Trasentine megnyugtatott, jótétemények ezek a cseppek. A karosszékben aludtam el azután, hogy K. segítségével alkoholos öblítést végeztem a fülemben.

Agnes E. Meyer (1887–1970) német származású amerikai publicista, a *The Washington Post* bankár tulajdonosának felesége. Kiterjedt levelezést folytatott az íróval, akinek sokban segített kedvező amerikai életkörülményeinek megteremtésében.

Zürich, Hotel Dolder, 1950. július 14., péntek
Mélyen aludtam néhány órán át. Korán ébredtem, rossz közérzettel. Ma összecsomagolunk. Tizenegykor jön a müncheni-küsnachti Maria, hogy elvégezze ezt a munkát. Nem tudom, adódik-e kedvező alkalom rá, hogy elbúcsúzzam a fiútól és minden jót kívánjak neki. Elmúlt. Talán már elmúlt, és minden bizonnyal megkönnyebbülés lesz – visszatalálok a munkához, a boldogság pótlékához, így kell lennie. Ez a sorsa (és az eredete?) minden zsenialitásnak. – – – Néhány levelet írtam. Megjött Maria. Kezdődik a csomagolás. Nagyon fülledt a levegő. A teraszon és a verandán voltam. Eső. Többnyire Franzl szolgált föl. Nyugodtan és barátságosan társalogtam vele genfi terveiről, egyik barátjától, egy itteni szállodás fiától ajánlást kapott az Hôtel du Rhône igazgatójához. Mondtam, hogy holnap elutazunk. „Ó!" Felejthetetlenül kedves volt az arca. Utána nagyon boldog (sic venia verbo) és nyugodt voltam. Vigasztaló harmóniát éreztem. Soha nem hallott Sils Mariáról és Engadinról. Újra odajött, és szép időt kívánt nekünk a hegyekben. – Dr. Beidlerrel és egy elvbarátjával teáztam a hallban. A fiú elment mellettünk, és kihasználta az alkalmat, hogy barátságosan üdvözöljön, amit én a Koreáról beszélő vendégek feje fölött bizalmasan viszonoztam. – Csomagolás. – Nyolckor vacsora. Sült nyelvhal. „Ő" ott volt a hallban. Amikor távoztunkkor K.-t fölkísértem a lépcsőn, nyilvánvalóan várakozva és egyenes tartással ott állt a lift közelében, el akart búcsúzni. Hosszasan kezet ráztunk. Ő: „Ha többé nem találkoznánk..." Csak annyit voltam képes mondani: „Minden jót, Franzl. Biztosan boldogulni fog." Némi megindultság látszott rajta is. Hasonlíthatatlanul kedves arc. Odasietett a lifthez, beszálláskor mondott még valamit a viszontlátásról a maga csöndes, simogató hangján, amire már nem tudtam semmit válaszolni. „Aranyos fiú" – mondtam K.-nak, aki úgy vélte: „Rokonszenves vagy neki." Nagyon boldogan meséltem Erikának, hogy milyen bájosan búcsúzott a fiú. Örülök, hogy végül az egész ügynek némi harmonikus kicsengése lett. Fájdalmas és hálás megindultság. Bizonyára érezte, hogy vonzódom hozzá, titokban azt is, hogy ebbe gyöngédség is vegyül, és örült neki. Látta, hogy Beidler milyen tisztelettel búcsúzott tőlem a hallban. Hogy velem kapcsolatban ilyen hódítást tett, az biztosan megnövelte az önbizalmát, talán túlontúl is. Valószínűleg nem történt még vele ilyesmi. Úgyszólván bizonyos, hogy soha nem látom viszont és hallani sem fogok róla. Isten hozzád örökre, te bájos fiú, késői, fájdalmasan fölkavaró szerelmi álom! Én élek még egy darabig, csinálok egyet-mást, s aztán meghalok. Te is haladni fogsz a magad alacsonyabb útján, s egyszer majd örökre távozol. Ó, fölfoghatatlan élet, a szerelemben teljesedsz te ki.

Dr. Franz W. Beidler (1901–1981) Svájcban élő író, Richard Wagner unokája.

Sils Maria, Hotel Waldhaus, 1950. július 16., vasárnap
Volt a fiúban érzés, érezte, hogy szeretem, és ez annyira büszkévé tette, hogy bizonyos fokig viszonozta, a búcsúzást pedig búcsúnak érezte. Legutoljára azt mondta a liftnél: „Talán viszontlátjuk még egyszer egymást, Mann úr." (Nem szeretem, ha így szólítanak.) Mennyire fájlalom, hogy nem voltam elég nyugodt, és nem tudtam erre vála-

szolni valami kedveset. „Remélem. Mindig örültem, ha láttam magát." Menekültem. Mégis vigasztaló és boldogító volt a búcsú. – – Könnyes volt a szívem tegnap, a jó időben kellemes autóút során, a barátságos együttlétünkkor Richard Schweizerrel Ragazban, és amikor átkeltünk a Julier-hágón. Kellemetlen dolog, hogy elvesztettük a felöltőimet, leestek az autó tetejéről. Fél hétkor érkeztünk ide. Apa és fia az igazgatók. A negyedik emeleten levő szobáink nem kifogástalanok, nyugati fekvésűek, nem kapnak napot, de szép kilátás nyílik belőlük. Derült idő. A szobalány segítségével csomagoltunk ki. Nehezen tudtam elhelyezni a dolgaimat. Íróasztalt állítottak be a szobámba. Tegnap este nagyon fáradt voltam, de négy órakor már fölébredtem, nagy nyugtalanság és szívfájdalom. K. jött át, aggálytalanul mondtam neki, hogy vágyódom a fiatalember után. Újra Baldriant vettem be, és aludtam még valamelyest. Nyolckor keltem. Bajok voltak a meleg vízzel, úgy érzem, el kellene költöznünk innen. Hiányolom a napsütést. Fáztam. A reggeli után lassan elkészítették a meleg fürdőt. Gyapjúmellény. – A Südwest Rundfunk (Baden-Baden) szép műsort sugárzott A SZELLEM NEMESSÉGÉ-ről. – Hideg van. Tegnap este fűtöttek. Tanácstalanság, hogy mit csináljak. A tóra és a hegyekre nyíló kilátást nem nagyon élvezem, noha tegnap az autóút a svájci tájakon át, mint mindig, most is nagyon megörvendeztetett. Gondolataim szüntelenül „utolsó szerelmem" körül járnak, fölidézik életem alapjának és hátterének teljességét. Első szerelmem tárgya, Armin, amikor a pubertást követően elvesztette varázsát, alkoholista lett, és Afrikában halt meg. Első verseimet hozzá írtam. Ő a TONIO KRÖGER-ben él tovább, Willri A VARÁZSHEGY-ben, Paul a FAUSTUS-ban. E szenvedélyek mindegyikének jutott némi örökkévalóság. Klaus H.-tól kaptam leginkább viszonzást, neki az AMPHITRYON-esszé bevezetése az adósa. – Azt tervezem, hogy levelezőlapon kérek híradást a Zürichben hagyott fiútól genfi terveinek megvalósulása felől, és ezt írom neki: „Nem felejtettem el magát." – – –

A SZELLEM NEMESSÉGE (ADEL DES GEISTES): T. M. 1945-ben Stockholmban kiadott esszégyűjteménye, amely tizenhat tanulmányt tartalmazott *„a humanitás problémájáról"*. – Armin Martens (1876–1906) T. M. lübecki iskolatársa és – egy levélbeli vallomása szerint – első szerelme tizennégy-tizenöt éves korában. Alakját és hozzá fűződő érzéseit a TONIO KRÖGER Hans Hansenjében örökítette meg. – William Timpe ugyancsak T. M. iskolatársa volt. 1892–94-ben mintegy másfél éven át együtt is laktak, mivel T. M. kosztos diákként élt a fiú családjánál azt követően, hogy Mann szenátorné, nem sokkal férje halála után, elhagyta Lübecket, és T. M. fiatalabb testvéreivel Münchenbe költözött. A Willri-élmény Hans Castorp és Pribislav Hippe barátságaként van jelen A VARÁZSHEGY-ben. – Paul Ehrenberg (1878–1949) festő, akihez 1899 és 1903 között fűzte szenvedélyes barátság az írót. Ő a DOKTOR FAUSTUS Rudi Schwerdtfegerjének modellje. – Klaus Heusert (*1910), a düsseldorfi művészeti akadémia tanárának fiát és családját 1927-ben ismerte meg T. M. egy nyaralás alkalmával. A tizenhét éves fiú mély vonzalmat váltott ki belőle, és nem sokkal később néhány hétre vendégül látta müncheni házában. – A KLEIST AMPHITRYONJA ÚJONNAN FÖLFEDEZVE című esszé T. M.: VÁLOGATOTT TANULMÁNYOK (M. Helikon, 1970) első kötetében olvasható.

Sils Maria, Hotel Waldhaus, 1950. július 17., hétfő

Tegnap délelőtt autón elmentünk szállást nézni a Hotel Sils Basegliába és a Survetta Hausba. Ez utóbbit találom a legvonzóbbnak. Tágasság és luxus. Persze magasak az árak, és fázom az átköltözéstől. Itt viszont bajok vannak a vízzel, és barátságtalan az egész. Komolyan latolgatjuk, hogy helyet cserélünk Erikával. Az idősebbik szállodás

sokat tesz maradásunk érdekében. Tanácstalanság. – Délután teázni mentünk Hansemannhoz Sankt Moritzba. Utána váratlan és technikailag nehezen megmagyarázható autódefekt. Fölforrt és elpárolgott a hűtővíz. Hosszasan időztünk egy autójavítónál. Hűvös volt, és én felöltő nélkül voltam. K.-val egy autóbuszban ültünk. A kiöblítés után a szerelő Erikával a Julier-hágóba vitte föl a kocsit. Megjavították, de nem kifogástalanul. – A vacsoránál némileg humoros tárgyalás arról a szándékomról, hogy a kis Westermeyernek fölkínálom az ajánlólevelet. Kérdés, hogy illendő és természetes-e. Meg lehet tenni. – A katolikus egyház történetét olvastam.

Hajnali négytől fogva ismét nyugtalanság. Reggel düh a vízzel kapcsolatos bajok miatt (nem volt nyomás, várni kellett a meleg vízre). Teás reggeli a balkonon. Nagyon hűvös volt. Leírtam AZ ÉN KOROM befejező mondatait a württembergi Göppingenben rendezendő kéziratkiállítás számára. Írtam még egy levelet. A Zürichben hátrahagyott fiúnak ezeket írtam: „Franz Westermeyer úrnak, Employé du Grand Hôtel Dolder, Zürich. Kedves Franzl, örülnék, ha hallanék magáról, elment-e vajon a barátjának levele a genfi szállodaigazgatónak, és volt-e már valami pozitív eredmény? – Ha egy ajánlással segítségére lehetek, kérem, írja meg. Nagyon szívesen megteszem. – Szívélyesen üdvözli T. M." – A törődés száraz hangvételű dokumentuma. Válaszol-e vajon? És hogyan? Persze nehezére esik az írás. És mégis mennyire vágyom rá, hogy valami eljusson hozzám az ő kezétől, mely az enyémet oly szívélyesen szorította meg.

Sankt Moritz, Suvretta Haus

Némi habozás után és a szívélyes idősebb direktor sajnálatára elhatároztuk, hogy átköltözünk ide. Erika és a szobalány végezte a csomagolást. K. és én még a Hotel Waldhausban löncsöltünk, és borravalót osztottunk szét. Erika előrement a csomagokkal, és a kávézás után jött értünk. A portás tíz frankot kapott, hogy a postát gondosan küldje utánunk. Autón ide. Az igazgató üdvözölt bennünket. Szép, tágas és kényelmes szobák. Erika csomagolt ki nekem, az olasz szobalány pedig K.-nak. Nagyon kellemesen tudtam berendezkedni. Ellenállhatatlan vágyat éreztem már a megszokott életstílus után, K. számára pedig itt sokkalta kedvezőbbek a körülmények. Hívtunk egy masszőzt. – Az átköltözést megelőző délelőttön Georges Motschan látogatott meg, házat bérel Sankt Moritzban. Mesélt az amerikaiak gazdasági diktatúrájáról, parancsoló módon és bojkottal avatkoznak be a Svájc és Oroszország közti kereskedelembe. Sok gyógyszerárut vásárolnak az oroszok, ez arra vall, hogy háborúra számítanak. Amerikában részleges mozgósítás. A Kongresszus némileg zavarodott, a katonák hangulata „komoly", ami nem jelent lelkesedést. Nehru fölajánlotta közvetítését Achesonnak és Gromikónak. Szent esküvéssel fogadják, hogy a katonai győzelem előtt nem bocsátkoznak tárgyalásokba. Sok anyagi és véráldozat árán persze győzni fognak. És akkor mit értek el? Egyre világosabbá válik az amerikai politika makacs otrombasága. Nincs visszaút, túlontúl nagy szerepet játszik a „presztízs". Azt állítják, hogy az Egyesült Nemzetek nevében cselekszenek, alapjában véve azonban egyedül vannak.

Georges Motschan (1920–1989) svájci vegyészmérnök és üzletember, T. M. tisztelője. Ő vitte kocsin 1949. július végén – augusztus elején az írót és feleségét a háború utáni első németországi útjukon Frankfurtba és Weimarba, a Goethe születésének 200. évfordulóján rendezett ünnepségekre.

Sankt Moritz, Suvretta Haus, 1950. július 18., kedd

„Csókolnám, Szűzanyám,
csókolnám a haján,
s ha örömét leli,
száján, örömteli!"

Ezek a sorok Sybilla imájából furcsa módon csak ma reggel jutottak újra az eszembe. Nyugtalanul aludtam, labilisak az idegeim, megindultság a szívemben. Ugyanakkor elégedettséget okoz a szállás a maga kényelmével, amelyhez a tájra, az erdőre és a magas hegyekre nyíló szép kilátás, valamint tágasság járul – Tegnap vacsora az étteremben, amely egy nagy tengerjáróéra hasonlít. Kávé mellett a hallban K.-val és Erikával beszélgettem az amerikai állapotokról és a mi ottani jövőnkről háború esetére és a folyamatosan tartó, félig háborús állapotok közepette, amikor egyre fokozódik a sovinizmus, és üldöznek mindenfajta nonkonformizmust. Úgyszólván biztos, hogy bevonják az útlevelünket, ha ugyan nem minden amerikai állampolgárét. Erika szerint Golónak az a véleménye, hogy egyáltalán nem kellene visszatérnünk. Régóta kísért az újbóli emigráció gondolata, és a naplóm bizonyos tekintetben visszakanyarodik a kezdetéhez, Arosához 1933-ban. Elválásunknak Amerikától nagyon csöndesen és óvatosan kellene történnie. Erika utaznék oda, és hozzáfogna a ház kiürítéséhez, bérbeadásához vagy eladásához. Az állampolgárság és az útlevél mindenesetre nagyon nehéz probléma volna. Ám szinte biztos, hogy visszatérés esetén most már nem tudnánk újból eljönni, és az ország nagy csapda volna számunkra. – Néhány hetes határidőt szabtunk megfigyelésre és mérlegelésre. Helyzetem és tekintélyem irodalmi vonatkozásban eddig még nem rendült meg ott. A *The New York Times* magatartása születésnapommal és a Yale által rendezett kiállítással kapcsolatban. Az egyik kritérium a THE YEARS OF MY LIFE megjelenése vagy meg nem jelenése a Harpernél. – – Ma korán fölébredtem, és fél nyolckor keltem. Egy darabig K.-nál. Megfürödtem. Teás reggeli tojással, mézzel és fekete kenyérrel. Jó kiszolgálás. Szélcsend. Néhányszor beborult. Az igazgató tegnap azt mondta, hogy a barométer még emelkedik. – – Egy angol nyelvű levelet írtam. Jegyzeteltem a GREGORIUS-hoz. Déli napsütésben sétáltam K.-val egy darabot az erdei úton. Löncs az étteremben. Ismételten beszélgettünk a helyzetről és a jövőnkről. Igen élénk az 1933. évi Arosa emléke. De mégis újra meg újra azt gondolom, hogy – tekintettel a helyzetemre Amerikában és számos barátomra ott – az a legésszerűbb, ha visszatérek, tartózkodom mindenfajta politikától, alkotok valami jelentőset, és kivárom a dolgok alakulását. Világháború esetén Európa éppoly veszélyes. Mindenütt csak a jó szerencsében bízva élünk. – Valamennyi állam elutasítja a tényleges katonai segélynyújtást. Az Egyesült Államok egyedül folytatja intervenciós háborúját. – Mühlensteintől megkaptam Michelangelo verseinek általa készített fordítását (az eredeti szöveggel). Mélyen megindított a versekben megszólaló tragikus megrendültség és szerelmi bánat.

„A szép szemek emléke s a reménység,
amely boldoggá is tesz, nem csak éltet...
ó, Istenem, de szépek!"

És még oly sok egyéb! – –

A naplóbejegyzés élén álló vers A KIVÁLASZTOTT SYBILLA IMÁJA című fejezetéből való. Jékely Zoltán fordítása. – THE YEARS stb.: AZ ÉN KOROM angol fordításának címe. – Hans Mühlenstein svájci író, műfordító és művelődéstörténész. – Michelangelo verseinek magyar fordítása itt és a továbbiakban Rónay Györgytől származik.

Sankt Moritz, 1950. július 19., szerda

„Szívembe, Szerelem,
szememen át mi lép be?"

„Bár az idő óránkint ostromolva
sarkantyúz egyre már, hogy
eltörődött zarándok
testem visszaadjam a föld ölének,
még él, ami e lélek
gyásza s egyben vidámító világa..."

„Talán, több szánalommal telve lelked,
mintsem hittem, ha látja nagy hevem,
előbb gyakorol irgalmat velem;
mert ki jól kér, tetézve kap kegyelmet."

„Leheleted élteti szavamat."

„Jobban szeretem magam a szokottnál,
s mióta szívemben vagy, többet érek."

„Ha egy szívben nem él egy
szikra részvét, de édes
szeme kínunkra írral hiteget:
kincs az ilyen ígéret;
mert nem vár a szemérmes
szív a látható üdvnél egyebet."

„Új dolgok magasába
csak későn ér fel – s egykettőre vége."

„Mert így jutott, cserélve
sokáig arcot arc után, a szépség
teljére a természet a te drága
arcodban..."

Mindig az arcot emlegeti, és a *„forza d'un bel viso"*-t, amelynek ki van szolgáltatva. Az én érzéseimet is mindenestül a fiú arcának látványa ébresztette föl – ennek az arcnak megalkotására azonban a természet aligha fordított valami sok gondot. Nem nagyon érdekelt az alakja. Bizonyára kellemes lehet vele hálni, de a tagjairól nem képzelek semmi különöset, és csak a szeme kedvéért volnék gyöngéd hozzájuk – tehát

csaknem egyfajta „szellemi dolog" miatt. Michelangelo platonizmusának hatása volna ez? Azt hiszem, ennél több. –

Meglehetősen nyugodt éjszaka után nyolc óra felé keltem föl. Ami rám mint hasonló helyzetűre hatással van ezekből a versekből, az az öregség „fölhatalmazása" a szerelemre, amiben osztozom a melankolikus szobrásszal éppúgy, mint Goethével és Tolsztojjal. Hatalmas kitartással bíró egyéniségek. *„Jobban szeretem magam a szokottnál, s mióta szívemben vagy, többet érek – "* – – Tegnap még sokat beszélgettünk Amerikáról és a személyes jövőnkről, a vissza nem térésről, Nehru ajánlatáról, arról a baljós félelemről, amit az amerikai kormányzat érez a nacionalistáival, McCarthyval és rémuralmával szemben. Aligha tudnak már visszakozni, hozzájárulni a Kínai Népi Demokrácia fölvételéhez az ENSZ-be, holott ez az előföltétel. A *Neue Zürcher Zeitung* sajnálkozik az Amerikában tapasztalható „nagyszabású nekifutás" fölött – nekifutás mihez? – Mindenek dacára hajlok a visszatérésre, a hallgatásra, a munkára és a kivárásra. Nem úgy van, mint '33-ban, amikor elszakítottak bennünket életbázisunktól. Ha a Yale által rendezett kiállításra, az emberek magatartására Westwoodban (barber shop stb.) gondolok, nem hihetem, hogy olyan lehetetlen helyzetben lennénk ott, mint amilyenben 1933-ban Németországban lettünk volna. – Valamelyest tovább írtam a fejezetet. K.-val mentem sétálni napsütéssel váltakozó felhős időben körbe, a campfèri erdei úton vissza. Megcsodáltuk a tájat, az istenek trónjainak látszó hegyeket. Délután autóval bevásárolni mentünk. Először megteáztunk Hanselmann-nál. O, istenem, milyen vonzó a fiatalság, az arcuk, ha csak némileg csinos, meg a karjuk és a lábuk! – Felöltőket vettünk a számomra, egy szürke angol kabátot, egy esőkabátot, egy sapkát, valamint egy botot K.-nak. Martini Vermut. Közben némi eső. Szépen fölöltöztem a vacsorához. Kávé a hallban. Erika volt ott és Frau von Opel. A pápák történetét olvastam, majd folytattam az olvasást a szobámban, ahol az időnként fellépő irritációs köhögési roham tört rám, amit a nyálnak a nyelőcsőbe jutása okoz. Kimerítő.

Sankt Moritz, 1950. július 20., csütörtök

Jól aludtam. K. szintén. Fürdés után teás reggeli. Nem érkezett postám, a Hotel Dolder portása nyilván csődöt mondott. Levelet írtam Kraehenbühl igazgatónak. Ettől független a kérdés, hogy Franzl válaszol-e. A Hotel Waldhaus, ahová írnia kéne, hűségesen továbbítja a leveleket. Bizonyára nem tudja, hogyan fogjon hozzá, és keze vonásaiban nem fogom látni a szemét, *la forza del suo bel viso.* – Tartósan foglalkoztatnak Michelangelo versei. Szeretnék írni róluk. Roppantul lenyűgöz ez az érzéki-érzékfölötti szerelmi gyötrelem, az a platonikus megrendültség, amely a szépség rabjául esik, s ezt az Isten és a szellemi dolgok szeretetéként fogja föl, az a nyerseség, amely saját csúnyaságának és élete nyomorúságának festésében mutatkozik meg. Az öregséget is eltöltő erotika, zabolátlanság a szép szemek iránti rajongásban. – Borús és hűvös idő. Kis elektromos kályha a szobámban. – Valamelyest továbbírtam a fejezetet. (Fölkapaszkodás a sziklára.) – Szép sétákat tettem K.-val délelőtt és estefelé. – Megérkeztek a felöltők, márkás angol áruk. – Egy cikk tervét latolgatva olvastam tovább Michelangelo vallomásait. – A pápák történetét olvasgattam. – Megírtam néhány levelezőlapot. Csaknem teljesen kimaradnak a postaküldemények, mind a váratlanok, mind a nagyon vártak. Ha tudná az a fehér kabátos fiú, milyen türelmetlenül várom, hogy néhány sora a kezemben legyen, egy kissé jobban igyekeznék. – Kitűnő konyhánk van itt. – Este K. fölhívta Ninon Hessét.

Sankt Moritz, 1950. július 21., péntek
Nyolc óra felé keltem. Derült ég. Elkezdtem írni *Michelangelo verseinek* recenzióját. Jeleztem a cikket Korrodinak. Séta K.-val. Bibi részletes beszámolója a jövőjére vonatkozó terveiről; Európában marad, amíg tökéletesen kiképzi magát; megnyerő. Nagyon vicces és jórészt örömteli dolgot ír Fridóról, aki titokban levelet írt nekem, és megtalálták nála a hozzánk Amerikába való visszatéréséről összeírt „titkos dossziét". Bonyolult okai vannak, nem szabad valami sokat képzelnünk minderről. *Azután* írt nekem, hogy az apja szemrehányást tett neki, ez mégiscsak sértő a mamára nézve stb. – Autón mentünk teára Hermann Hesséékhez Sils Mariába. A szeretetre méltó házigazda megöregedett, és elvékonyodott az arca. A leveleiről beszélgettünk. Kérte, hogy olvassak föl a GREGOR-ból. – Mrs. Meyertől jött levél, amerikai naivitása helyenként igen komikus. – Weimar hétszáz éves jubileuma. Írnom kell valamit ebből az alkalomból. – A Hotel Dolder tévesen Vulperába továbbította a postaküldeményeket Sils Maria helyett. De ennek semmi köze sincs a fiú válaszának elmaradásához. Miért nem írja, hogy örül, és megtisztelve érzi magát? Drága csacsi! Hát én? *„Nel vostro fiato son le mie parole!"*

A Michelangelo verseiről írt recenzió MICHELANGELO EROTIKÁJA címmel olvasható a T. M.: VÁLOGATOTT TANULMÁNYOK (Helikon, 1970) első kötetében. – Bibi: Michael Mann (1919–1977), az író legfiatalabb gyermekének beceneve. Hegedűs-, illetve brácsásként képezte tovább magát.

Sankt Moritz, 1950. július 22., szombat
Háromnegyed nyolckor keltem. Kezdetben napsütés, aztán borult idő. Reggel felé eső. Tegnap komikus módon diadalmas hangú sürgöny érkezett Richard Schweizertől: Megkerült a kék felöltő. Mit kezdjek az újjal? Számos nagyobb és kisebb probléma. Kicsik, amelyek súlyosak a számomra. – Írtam a MICHELANGELÓ-t. Mikor született vajon? Levelezőlap Baslernek ebben az ügyben. Séta K.-val. Megcsodáltuk a gyönyörű völgyet. Számos postaküldeményt továbbítottak Pacific Palisadesből és a Hotel Waldhausból. Sok olvasnivalóm van, köztük újságok is. Dr. E. Hofmann füzete Grazból: *TM, patológus-therapeuta?* Nem veszem rossz néven tőle, hogy sokszor emlegeti az „ambivalenciát", és sok mindent kifogásol, mivel a DOKTOR FAUSTUS-t az önábrázolás megrázó dokumentumának nevezi, amelynek a világirodalom nagy vallomásai közt van a helye. – Egy huszonnégy éves berlin-dahlemi fiatalember levele és újságcikke a JÓZSEF-ről. Egészen megzavarta a mű inkonmenzurabilitása. Meg tudom érteni, milyen nyomasztóan hat ez a fiatal nemzedékre. – Az *Aufbau* újabb cikket közöl (Kurt Kersten tollából) a *Frankfurter Allgemeine Zeitung* ellenem intézett durva kirohanásával (Gerhard Nebel) kapcsolatban. Olvasói levelek tömegét kapta, előfizetéseket is mondtak le. Úgy csalnak, hogy csak a legostobább tiltakozásokat közlik. Kivétel egy egyetemi hallgató borús hangulatú levele.

[...]

Sankt Moritz, Suvretta Haus, 1950. július 24., hétfő
K. 67. születésnapja. Fél nyolckor keltem. Felköszöntés. Reggel derült idő. Gyönyörű a völgy. Tegnap kijelentettem, hogy itt „viszonylag boldog" vagyok. Azonban „a szívnek" itt semmi sem adódik, és várom a fiú levelét. – – Írtam a MICHELANGELÓ-t. K. kisebb ajándékokat ment bevásárolni Erikával. Korrodi válasza: átlátszó kifogások ki-

séretében fájdalmas elutasítás. Mühlenstein kommunista volt, vagy ma is az, ez az igazi ok. Válaszul azt írtam, hogy most igazán abban a hitben voltam, hogy valami egészen veszélytelent ajánlok. Csalódás. – Néhány levelet diktáltam. K.-nak virágokkal és ajándékokkal kedveskedtünk. Hét óra felé Erika elhozta Hesséket Sils Mariából. Szívesen látott, kedves és méltóságteljes vendégek. Aperitif a hallban. Vacsora előrendelt pezsgővel. Kávé a hallban. Utána még a szobáinkban voltunk együtt. Szívélyesen baráti eszmecsere. – Ma egész nap eszményien szép idő volt. Egy amerikai megjegyezte: „You *can't* get it any better!"

[...]

Sankt Moritz, 1950. július 26., szerda

Későig aludtam. Fürödtem és felöltöztem, az utóbbit a reggelivel egybekötve. Siettem, hogy minél előbb munkához láthassak – Két gyönyörű nap után ma borús idő. – Írtam a szívemhez nőtt cikket. – K.-val autón Sankt Moritz-Badba mentünk. A vasútállomástól elsétáltunk egy darabon az Inn völgyében a hídig. – A hallban teáztunk a gazdag és intelligens Frau Koppell-lel. Csak átmenetileg megy vissza Amerikába. A délutáni postával egyszerre érkezett a THE YEARS OF MY LIFE korrektúrája a Harpertől, csupán csekély változtatással Korea miatt – továbbá kedves és szimpla levél „Franzl Westermeier" aláírással. Így írja a nevét még a borítékon is, mivel én mindig így szólítottam. „Igazán nagyon örült, hogy gondoltam rá" (még hogy gondoltam rá). Megkapta a genfi állást, de az idény végéig a Hotel Dolderben kell maradnia. Még egyszer szívélyes köszönetet mond mindenért. – Beszélgetés közben, lopva bontottam föl és olvastam el az apróbb nyelvtani hibákkal írt levelet. Megindultságot éreztem, és boldog voltam, mert „igazán nagyon örült", amit el is hiszek. – Vacsora Trebitsch társaságában. Mulatságos elképedése, amikor Erika kioktatta a politikáról. – Átnéztem a GREGOR régebben írt részeit.

Gabriele Koppell: egy nagy amerikai, német nyelvű könyveket is megjelentető kiadóvállalat vezetőjének a felesége. – Siegfried Trebitsch (1869–1956) osztrák író, G. B. Shaw színműveinek németre fordítója.

Sankt Moritz, 1950. július 27., csütörtök

Röviddel nyolc óra után keltem. Kék ég. Tartósan örülök Franzl levelének. Írtam a cikket. Bizonytalan időjárás. Sétáltam egy darabon a campfèri erdő felé. Öt óra előtt Hesséékhez mentünk a Hotel Waldhausba. Hesse nincs jól, a felesége hibákat követ el. A hallban teáztunk velük. Aztán a graubündeni szobában fölolvastam A GYERMEKEK című fejezetet. Hessének nagyon tetszett. – Kétségek közt szemelgettem, hogy mi legyen a Motschanéknál holnap tartandó „húszperces" fölolvasás tárgya. Olvastam a kéziratot, tele van hibával.

Sankt Moritz, 1950. július 28., péntek

Fél kilenc felé, megkésve keltem föl. Derült ég. Visszhangoznak bennem a szavak: „Igazán nagyon örülök, hogy Ön gondolt rám." Egyébként roppantul kedvemre való, amikor Erika élcelődik a fiúval történtekkel, a vele folytatott beszélgetéseimmel, a neki adott öt frankkal stb. – A szomszéd asztalnál franciául beszélő kisfiú; az étkezés végeztével diszkréten keresztet vetett. Izgatottság ült ki az arcára, amikor süteményekkel

kínálták. Nem tudott választani. – Sok a vendég a szállóban, számos gyerek. Szívesen nézem az erkély alatt folyó teniszjátékot. – Írtam a cikket. – Délben kikocsikáztam K.-val és a szegény Trebitsch-csel, akit elvittünk sétálni a Chastére. Vele löncsöltünk. Tea-időben Erika foglalkozott vele. – Lementem hajat vágatni. – Szenzációs hír: Oroszország váratlanul visszatért a Biztonsági Tanácsba, amelyet azonnal összehívtak. A Koreában nagyon rossz helyzetben lévő Amerika azzal őrzi meg presztízsét, hogy Oroszország visszatérte megelőzi a kommunista Kína beengedését a Világszervezetbe. Kétségtelenül Nehru áll mindezeknek a hátterében. A Reuter ostoba beszámolója. Nagyon kíváncsi vagyok, mi lesz az eredménye a Koreát illető közös tanácskozásoknak; vajon a visszavonulás a 38. szélességi fok mögé vagy az ország által nyilván óhajtott egyesülés. – Esti társas összejövetel Motschanéknál számos résztvevővel, élükön Frau von Opel. Schweizerék, Mühlensteinék [üresen hagyott hely a kéziratban] stb. Kávézás után fölolvastam A RAKONCÁTLAN GYERMEKEK fejezetet; nagy tetszést aratott. Utána Mühlenstein mondta el Michelangelo általam kiválasztott világvége-szonettjét és néhány versét, az utóbbiakat túl drámaian. Megajándékozott Vittoria Colonna arcképével; szép és erőteljes ajak, a kép felirata: *„Un uomo in una donna, anzi uno dio."* – Frau von Opelnek különleges kandúrja van, fehér szőrzettel született a fogolytáborban, aztán csíkossá vált, talán azáltal, hogy a rácsot nézte. – Későn jöttünk el. Sokat beszéltünk a politikai fordulatról. A beteg Hesse levelet írt a *Neue Schweizer Rundschau*nak Erika cikke érdekében. Igazán megható. – Később kerültem ágyba.

[...]

Sankt Moritz, 1950. július 30., vasárnap

Éjszaka fél háromkor a folyosón sétáltam, messziről muzsika hallatszott, elmentem a távolabbi lépcsőhöz, ott a korlátra támaszkodva hallgattam egy darabig. Lent még táncoltak. Elaludtam, és csak kilenckor keltem föl. Gyorsan megfürödtem, és öltözködés közben reggeliztem. Befejeztem MICHELANGELO EROTIKÁJA című cikkemet. Egy és háromnegyed órát sétáltam K.-val a Campfèren át. – Löncs Trebitsch társaságában. – Újságolvasás. Gúnyosan tárgyalják, hogy „az oroszok taktikát változtattak". Rengeteg az idézőjel. Nem akarják engedni, hogy megzavarják az általános fegyverkezést, a Nyugat háborús potenciáljának maradéktalan kiépítését. Ha az oroszok valóban olyan erkölcstelenek lennének, mint amilyennek mondják őket, úgy azonnal megszállnák a fél világot. – Teázás után Erikánál fölolvastam a cikket, amelyen egyértelműen nyomot hagyott a Franzl-élmény. Befejező szavai: *„Leheleted élteti szavamat."* – „Szép munka." – Írtam Baslernek a *„Míg magát rám tékozolja"* verssor miatt. – Esti átöltözés. Vacsora Trebitsch-csel. A Vatikánról szóló könyvet olvasgattam. – Lényegében eldöntöttük, hogy Stroblba megyünk.

„Míg magát stb.": sor Szulejka és Hatem egyik párbeszédéből Goethe NYUGAT-KELETI DIVÁN című verseskötete SZULEJKA KÖNYVE ciklusában. Vas István fordítása.

[...]

Zürich, 1950. augusztus 15., kedd

Kilenckor keltem. Erika tegnap találkozott a *Tomorrow* szerkesztőjével, és azt meséli, hogy az hajlandó közölni a cikkét a folyóiratában. Ez nem pótolja a német nyelvű meg-

jelenést, de meglehetősen érdekes. – Jól kialudtam magam, és viszonylag nyugodt vagyok. Délben megyünk a Hotel Dolderbe. Látom-e vajon a fiút még egyszer? Lehet, hogy épp kimenője van. Kíváncsi vagyok, miként alakul a dolog. Erika Therese Giehsével délután Párizsba megy, és odaviszi az autót. A cég azt óhajtja, hogy vigyük magunkkal Kaliforniába, mert nem szívesen fizetné vissza a dollárokat. – – Délben a kert egy árnyékos padján ülve olvastam néhány postaküldeményt (a *Schweizer Volkskalender*t Kuno Fiedlernek egy rólam szóló cikkével). Aztán utolsó út Erikával a „Minx" márkájú kocsin föl a Hotel Dolderbe, ahol Trebitsch fogadott. Löncs velük az étteremben. Idegen szolgált föl. Úgy látszik, Erika telefonálás ürügyével odarendelte a fiút, hogy „köszöntsön" engem. Az étteremmel szomszédos helyiségben foglalatoskodott, amikor Trebitsch-csel fölkeltünk az asztaltól. Egész idő alatt őt kereste a szemem, és nem is akarta hinni, hogy ő az. „Nini, hiszen ez Franzl!" Odajött. Kézfogás, öröm. „Hát ez igazán jó, hogy újra találkozunk!" Bájos, megjátszott és mégis őszinte arckifejezése és fejmozdulata, amikor szóban is elismételte, hogy „Igazán *nagyon* örültem az ön levelének!". Én pedig annak idején az ő jó híreinek örültem. Azóta elromlottak. A genfi állás csak azonnal lett volna betölthető, ő pedig az idény végéig a Hotel Dolderhez szerződött. Így „nincs kilátás semmire". Részvéttel érintettem meg a karját. Majdcsak akad valami. Mélyen belenéztem az arcába, néztem kissé ferdén álló barna szemét, erőteljes fogazatát, behízelgő arckifejezését. Lényének és beszédmodorának sajátságosan gyermeki finomságához robusztus fej és test párosul. „Ahogy írtam magának, ha valamiképpen segítségére lehetek –" Megkértem, hogy tudósítson levélben sorsa alakulásáról. Megpróbáltam elmagyarázni a címemet. Azt mondta, majd megtudakolja a recepciótól, én oda írjam meg. Nem győztem eleget nézni őt – aki nemsokára egy kissé nehézkes, fölső-bajorországi vendéglősfi lesz. Erőteljes, barátságos kézszorítás búcsúzóul. – Soha viszont nem látásra. Hálás a vonzalmamért – amiből azonban kevés gyakorlati energia fakad. Nem tudtam volna-e segíteni rajta, nem kellett volna-e beszélnem az igazgatóval, hogy engedje el? Önző élvezet csupán, hogy nézem, hogy szeretem? Szolgáljon mentségemül, hogy nehéz volna bármit is tennem az érdekében, és ő ilyesmit nyilván nem is vár. Én mégis kész volnék írni bárkinek, ha a fiú elég komolyan venné a barátságomat, és volna benne elég lélekjelenlét, hogy ezt kérje tőlem. – Izmos kezének szorítása. A mosolya, a szeme. Mindenképpen felejthetetlen. Szerelem, nagyfokú gyönyörködés, szívem mélyéből fakadó vonzalom. Mindazonáltal az érzékek és nem a „szív" elragadtatása. Vagy mégis? Nem sokat tartok arról, amit a „szív" szó fejez ki, de amit kifejez, mégis létezik. – Az estét a Knie cirkuszban töltöttük a sógornőkkel. Bámulatos mutatványok, gyönyörű lovak, komikus számok. Utána leves és graubündeni sült az [üresen hagyott hely a kéziratban] étteremben. Találkozás Oprechttel. Golo megérkezésének híre. Későn kerültem ágyba. Erika délután elutazott Párizsba Therese Giehsével.

[...]

1950. augusztus 28., hétfő, a Los Angelesbe vivő vonaton

Hazautunk utolsó állomását is messze magunk mögött hagytuk már. Hűvös időben tizenkét órája fut velünk a vonat otthonunk felé. Tegnap, azt követően, hogy összepakoltuk tíz darab csomagunkat, és bezsúfoltuk őket Medi kocsijába, bőségesen falatoztunk és teáztunk Borgesééknél. Akkor aztán Medi elvitt bennünket a gyerekek tár-

saságában a pályaudvarra. Sok időnk volt még az indulásig. Hét óra előtt szálltunk föl a vonatra, két fülkénk volt egy-egy mosdóval. Elég kevés volt az utas. Medi egy darabig még velünk maradt, és, ahogy máskor is, nehéz szívvel vett búcsút tőlünk, kifejezve azt a szándékát, hogy még karácsony előtt a San Remo Drive-ba jön. Cooke nagyon lebilincselő könyvét olvastam. De hamarosan megágyaztattunk. Sokkal kényelmesebbek a körülmények, mint a Chicagóba vivő vonaton. Bő adag altatót vettem be, és ébredés nélkül aludtam hét óráig. Fél nyolc felé keltem, fölületes tisztálkodás. Tágas étkezőkocsi. Egy csésze kávé az ágyban, aztán teás reggeli. – Úgy gondolom, hogy otthon, a saját és megszokott környezetemben el fogom felejteni az utazás fájdalmait, megvigasztalódom, és visszatalálok önmagamhoz a kis Franzl Westermeier szeme, valamint a teniszpályán látott, Hermész istenére emlékeztető lábszár ellenére is. Őrizni fogom ennek a történetnek és ezeknek az elragadtatásoknak az emlékét, közben kigyógyulok belőlük és abból az egyensúlyvesztésből, ami által oly öregnek és elnehezültnek éreztem magam. Továbbra is fönnáll, hogy lényegében véve *valamenynyi* emlék kínosan érint, legfőbb dolgom pedig az előretekintés.

„Új dolgokban élj merészen,
ne terheljen holt kacat!"

Ami persze nem zárja ki, hogy a holt kacat között ne akadjon sok *kincs*. – Bárcsak megszűnnék az undorom és az iszonyodásom *mindattól*, amit az utóbbi idők során ideges kimerültségemben éreznem kellett. – A szerelmi kalandot illetően be kell vallanom, hogy az ilyesmi kedvéért indulok útnak. Az előző utazás, ha nem tévedek, ezt elszomorítóan nélkülözte. Kétségtelen azonban, hogy a fiatal férfiasság iránti lelkesedésem az utóbbi időben, talán kapuzárási pszichózis folytán, roppantul megerősödött, hallatlanul éles és vágyakozó lett a szemem az effajta szépségre, az iránta való érzéketlenséget pedig olyannyira képtelen vagyok megérteni, hogy olykor egyenesen megvetést vált ki belőlem. Axióma számomra, hogy az „isteni ifjú" csodálatra méltó valója fölülmúl mindenfajta nőiséget, és az általa keltett vágyakozáshoz *semmi* sem hasonlítható ezen a világon. Ha valami csak sejteti is az ideálisat, az már elegendő az elragadtatáshoz. Franzl nem volt isteni ifjú, csupán bájos. –

Medi: Elisabeth Mann-Borgese (*1918), az író legfiatalabb lánya, Chicagóban élt férjével, Giuseppe Antonio Borgese történelemprofesszorral és két kislányukkal. – San Remo Drive: Pacific Palisades ebben az utcájában állt az író háza. – *„Új dolgokban* stb.": T. M. itt egy saját négysorosából idéz, amelyet évekkel ezelőtt jegyzett föl a naplójába. Első két sora így hangzik: *„Mért emészt a régi szégyen, / megbénítva szárnyadat?"* Eörsi István fordítása.